

EXTERIOR FEATURES AND MILK PRODUCTIVITY OF THE UKRAINIAN BLACK-AND-WHITE MILK COWS IN "BORTNICHY" PEDIGREE PLANT. Kovalenko G.S., Martynjuk I.S.

The results of exterior estimation (measurements, indexes, type of body structure, fatness) of Ukrainian Black-and-White milk cows.

Breed, exterior, indexes, measurements, milk productivity

УДК 636.2.034.06.082.25(477)

Т.П. КОВАЛЬ, Ю.П. ПОЛУПАН

Інститут розведення і генетики тварин УААН

**ВПЛИВ ЛІНІЙ І СПОРІДНЕНИХ ГРУП
НА МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ВИМ'Я КОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ
ЧЕРВОНОЇ МОЛОЧНОЇ ПОРОДИ**

Шляхом дисперсійного, статистичного та кореляційного аналізів установлено значний рівень міжгрупової диференціації та специфічності, виявлено істотну варіабельність коефіцієнтів фенотипної консолідації корів основних ліній української червоної молочної породи за морфологічними особливостями вим'я.

Морфологічні особливості вим'я, лінія, сила впливу, кореляція, фенотипна консолідація

Морфологічні ознаки вим'я молочної худоби є найбільш важливими та надійними екстер'єрними показниками високої молочності та технологічності корів. Вченими і практиками-селекціонерами вивченню цього питання приділяється значна увага. Більшість науковців зазначають, що морфологічні особливості вим'я корів значною мірою залежать від породи чи внутріпорідного типу, напрямку племінної роботи у стаді, умов догляду й утримання, рівня годівлі. Проте поряд із цими чинни-

© Т.П. Коваль, Ю.П. Полупан, 2008

Розведення і генетика тварин. 2008. Вип. 42.

ками одним із чи не найважливіших є вплив на морфологічні особливості вим'я корів їхньої належності до ліній і споріднених груп [1, 2, 4, 11–12], що і стало метою наших досліджень.

Матеріали та методи досліджень. Морфологічні властивості вим'я корів-первісток вивчали на 2–4-му місяцях після отелення за 1 год до доїння у стаді племзаводу "Зоря" Херсонської області впродовж 1992–2002 рр. шляхом взяття промірів довжини, ширини, глибини та обхвату вим'я, висоти від підлоги до дна вим'я, довжини та діаметра дійок. Об'єктом досліджень були корови української червоної молочної породи різних ліній і споріднених груп.

Про форму вим'я робили висновки за співвідношенням промірів його довжини і ширини [5–7, 10, 13]. До ванноподібної форми відносили вим'я за переваги його довжини над шириною на 15% і більше, до чашоподібної – у межах 1–14%, до округлої – менше 1%. Умовну величину вим'я обчислювали як добуток його промірів обхвату і глибини [10, 13]. Крім зазначених, обчислювали також пропонувані нами (Ю.П. Полупан, 2000, цит. за [9]) нові індекси формату (IB_{ϕ}), відносної величини ($IB_{\text{вв}}$) і відносного розміру ($IB_{\text{рп}}$) вим'я за уточненими формулами:

$$IB_{\phi} = \frac{GB \times 100\%}{OB};$$

$$IB_{\text{вв}} = \frac{OB}{200 \times (НДЗ + ШКЗ)};$$

$$IB_{\text{рп}} = \frac{(OB \times GB) \times 100\%}{ВХ \times НДТ},$$

де $ВХ$ – висота в холці; GB – глибина вим'я; OB – обхват вим'я; $НДЗ$ – навскісна довжина заду; $ШКЗ$ – ширина в кульшових зчленуваннях; $НДТ$ – навскісна довжина тулуба.

Впродовж досліджуваного періоду з 1992 по 2002 р. рівень вирощування і годівлі помітно знизився, що було враховано нами при проведенні досліджень (1992 р. оцінки – середній надій первісток 5367 кг, 2000 р. – 3714 кг і 2002 р. – 3480 кг).

Корови кожної з досліджуваних ліній походили від кількох бугаїв.

Коефіцієнти фенотипної консолідованості (K_1) визначали за формулою [8]:

$$K_1 = 1 - \frac{\sigma_2}{\sigma_3};$$

де σ_2 – середньоквадратичне відхилення кожної досліджуваної лінії чи спорідненої групи за конкретною ознакою; σ_3 – той самий показник генеральної сукупності (жирномолочного типу).

Результати досліджень опрацьовували методами математичної статистики засобами програмного пакета "Statistica 6,0" на ПК [3].

Результати досліджень. Установлено, що сила впливу лінії чи спорідненої групи на морфологічні особливості вим'я корів досить істотна та значною мірою залежить від паратипних чинників (табл. 1). Однофакторним дисперсійним аналізом виявлено, що лінія чи споріднена група за роками досліджень зумовлювала від 5 до 29% (1992), від 5 до 23% (2000) і від 7 до 13% (2002) загальної фенотипної мінливості морфологічних особливостей вим'я корів. Це є свідченням деякого зменшення сили впливу лінії чи спорідненої групи на проміри та індекси корів за погіршення умов їхнього вирощування і годівлі.

Так спостерігається зменшення сили впливу ліній і споріднених груп до 2002 р. на проміри висоти від підлоги до дна вим'я на 16% та глибини вим'я – на 3%. Вплив лінії чи спорідненої групи на фенотипну мінливість ознак ширини вим'я, обхвату вим'я та діаметра дійок не має чіткої тенденції до зменшення і дещо зростає до 2000 р., а вже у 2002 р. знижується. Сила впливу лінії чи спорідненої групи на мінливість промірів довжини вим'я та довжини дійок до 2002 р. зростає відповідно на 4 і 8% порівняно з 1992 р. Сила впливу лінії чи спорідненої групи на мінливість індексів вим'я корів з 1992 по 2000 р. збільшується (за винятком індексу форми вим'я) за підвищення рівня достовірності.

1. Сила впливу лінії чи спорідненої групи на морфологічні особливості вим'я корів залежно від умов вирощування і годівлі ($\eta_x^2 \pm S.E.$)

Показник	Група корів за роками оцінки вим'я		
	1992	2000	2002
Враховано голів	34	134	165
Проміри, см:			
довжина вим'я	0,09±0,226	0,10±0,083	0,13±0,089 ¹
ширина вим'я	0,18±0,220	0,08±0,083	0,10±0,092
глибина вим'я	0,10±0,225	0,09±0,083	0,07±0,092
обхват вим'я	0,11±0,224	0,19±0,081 ³	0,04±0,092
висота від підлоги до дна вим'я	0,28±0,135 ^{2*}	0,12±0,081 ¹	0,12±0,090 ¹
довжина дійок	0,05±0,399	0,08±0,083	0,13±0,091 ¹
діаметр дійок	0,29±0,367	0,05±0,084	0,10±0,092
Індекси вим'я: форми	0,19±0,219	0,11±0,083 ¹	–
умовної величини	0,11±0,225	0,16±0,082 ²	–
формату	0,08±0,226	0,10±0,083	–
відносного розміру	0,09±0,225	0,14±0,083 ²	–
відносної величини	0,06±0,226	0,23±0,080 ⁴	–

* Тут і далі за текстом: ¹ – P<0,1, ² – P<0,05, ³ – P<0,01, ⁴ – P<0,001.

Найвищі показники промірів вим'я зафіксовано у корів лінії Вала 4930 (табл. 2). Так вони переважають аналогів лінії Кевеліє 1620273 за висотою від підлоги до дна вим'я на 2,6 см (P<0,1), шириною вим'я на 3,7 см (P<0,001), обхватом вим'я на 16,2 см (P<0,001), а корів лінії Ярого 800 за глибиною вим'я на 3,2 см (P<0,001). Водночас найбільшою довжиною вим'я характеризуються первістки спорідненої групи Банко 19665, які переважають корів лінії Монарха 18965 за цим показником на 2,9 см (P<0,01).

Первістки лінії Вала 4930 мають найбільші індекси відносного розміру, відносної та умовної величини вим'я, переважаючи при цьому корів спорідненої групи Банко 19665 відповідно на 0,03%, 13,5% і 824,6. При цьому первістки лінії Вала 4930 поступаються аналогам лінії Кевеліє 1620273 за індексами формату (на 2,3%) та форми (на 0,12) вим'я.

2. Морфологічні особливості вим'я корів різних ліній і споріднених груп (X±S.E.)

Показник	Група корів за лінійною належністю					Кевеліє 1620273
	Банко 19665	Вала 4930	Монарха 18965	Фрема 17291	Ярого 800	
Враховано голів	34	19	53	62	31	44
Проміри, см: довжина вим'я	34,0±0,86	32,6±1,23	31,1±0,63	33,6±0,37	32,3±0,76	32,1±0,94
ширина вим'я	27,4±0,73	29,5±0,85	26,7±0,46	27,5±0,38	26,5±0,68	25,8±0,59
глибина вим'я	22,2±0,58	25,3±0,80	23,5±0,35	22,5±0,26	22,1±0,46	23,6±0,60
обхват вим'я	103,5±2,69	115,2±2,74	100,3±1,93	105,5±1,27	102,2±2,11	99,0±2,37
висота від підлоги до дна вим'я	58,2±1,02	56,7±1,15	59,0±0,53	57,8±0,51	59,2±0,64	59,3±0,67
довжина діюк	5,52±0,273	5,64±0,338	5,49±0,180	5,46±0,112	5,78±0,224	5,07±0,220
діаметр діюк	2,03±0,102	2,18±0,169	2,01±0,070	2,30±0,056	2,25±0,067	4,29±0,17
Індекси вим'я: форми умовної величини	1,21±0,007	1,11±0,034	1,17±0,018	—	—	1,23±0,019
формату, %	2099,6±145,62	2924,2±129,40	2372,4±76,12	—	—	2318,6±83,97
відносного розміру, %	23,9±0,54	22,1±0,76	23,6±0,36	—	—	24,4±0,47
відносної величини ванноподібною	0,11±0,008	0,14±0,006	0,12±0,003	—	—	0,12±0,004
відносної величини чашоподібною	45,6±1,89	59,1±1,47	49,8±1,17	—	—	48,2±1,04
Частка тварин з формою вим'я, %:						
ванноподібною	6	5	32	—	—	29
чашоподібною	1	8	15	—	—	7
округлою	2	5	4	—	—	1

Первістки аналізованих ліній і споріднених груп характеризуються значним рівнем міжгрупової диференціації і специфічності за ознакою форми вим'я. Найбільш бажану ванноподібну форму вим'я мають більшість корів спорідненої групи Банко 19665, Монарха 18965 та Кевеліє 1620273. Більшості первісток лінії Вала 4930 притаманна чашоподібна форма вим'я. Найменш поширеною серед досліджуваних груп первісток виявилась округла форма вим'я.

Виявлено досить значний різноспрямований кореляційний зв'язок окремих промірів та індексів вим'я корів з їхнім надоем (табл. 3). З огляду на порівняно невелике поголів'я оцінених тварин коефіцієнти кореляції у багатьох випадках виявились недостовірними. Зворотний, досить значний і у переважній більшості випадків достовірний зв'язок надоем виявлено з проміром висоти від підлоги до дна вим'я, що є цілком законним. Найбільш тісний кореляційний зв'язок встановлено між надоем, промірами та індексами вим'я корів лінії Монарха 18965 за переважно високостовірних значень.

Найменше проміри вим'я пов'язані з надоем у корів лінії Фрема 17291, за винятком обхвату вим'я ($P < 0,1$). У корів лінії Вала 4930 спостерігається зворотна кореляційна залежність між надоем та довжиною вим'я. При цьому встановлено, що запропонований нами індекс відносної величини вим'я більш тісно корелює з надоем первісток порівняно з відповідними раніше відомими індексами умовної величини і форми вим'я, що підтверджує встановлені нами у попередніх дослідженнях [9] закономірності.

Дослідженнями виявлено значний рівень диференціації коефіцієнтів фенотипної консолідації морфологічних особливостей вим'я первісток залежно від їхньої лінійної належності (табл. 4). До найбільш консолідованих як за промірами, так і за індексами вим'я (за винятком форми вим'я) віднесено споріднену групу Банко 19665 (0,020...0,403). Зокрема, вона є найбільш консолідованою серед аналізованих ліній за промірами ширини, глибини і обхвату вим'я, а також за індексами формату, відносного розміру, відносної та умовної величини вим'я.

3. Кореляційний зв'язок між надом і морфологічними особливостями вим'я корів різних ліній і споріднених груп ($r \pm S.E.$)

Корельована ознака	Група корів за лінійною належністю					
	Банко 19665	Вала 4930	Монарха 18965	Фрема 17291	Ярого 800	Кевеліе 1620273
Враховано голів	34	19	53	62	31	44
Проміри, см:						
довжина вим'я	0,39±0,155 ²	-0,18±0,031	0,21±0,044 ¹	0,07±0,005	0,33±0,110 ¹	0,17±0,029
ширина вим'я	0,08±0,006	0,37±0,135 ¹	0,30±0,087 ¹	0,09±0,008	0,40±0,160 ²	0,06±0,004
глибина вим'я	0,24±0,059	0,22±0,048	0,22±0,049 ¹	0,07±0,005	0,21±0,043	0,02±0,0004
обхват вим'я	0,27±0,075	0,49±0,236 ²	0,59±0,349 ⁴	0,23±0,050 ¹	0,53±0,284 ³	0,26±0,065 ¹
висота від підлоги до дна вим'я	-0,35±0,124 ¹	-0,85±0,726 ⁴	-0,53±0,286 ⁴	-0,23±0,051 ¹	-0,40±0,160 ²	-0,22±0,051
довжина дійок	0,06±0,003	0,73±0,530 ³	0,29±0,086 ²	0,10±0,010	0,14±0,019	0,14±0,019
діаметр дійок	0,48±0,230 ³	0,63±0,398 ²	0,50±0,253 ⁴	0,04±0,002	0,09±0,008	0,32±0,105 ²
Індекси вим'я: форми умовної величини	-	-0,51±0,259 ²	-0,07±0,005	-	-	0,22±0,049
формату	-	0,42±0,174 ¹	0,48±0,232 ⁴	-	-	0,14±0,020
відносного розміру	-	-0,15±0,023	-0,46±0,208 ⁴	-	-	-0,25±0,061 ¹
відносної величини	-	0,23±0,053	0,39±0,152 ³	-	-	0,21±0,043
	-	0,56±0,319 ³	0,62±0,384 ⁴	-	-	0,27±0,073 ¹

4. Рівень фенотипної консолідованості корів різних ліній і споріднених груп за морфологічними особливостями вим'я

Показник	Група корів за лінійною належністю					
	Банко 19665	Вала 4930	Монарха 18965	Фрема 17291	Ярого 800	Кевеліе 1620273
Враховано голів	34	19	53	62	31	44
Проміри, см:						
довжина вим'я	0,238	-0,101	0,053	0,272	-0,049	-0,059
ширина вим'я	0,191	0,022	0,095	0,057	-0,179	0,128
глибина вим'я	0,174	-0,199	0,106	0,120	-0,090	-0,043
обхват вим'я	0,167	0,165	0,007	0,088	-0,055	0,124
висота від підлоги до дна вим'я	0,020	-0,138	0,134	0,017	0,123	0,240
довжина дійок	0,058	0,067	0	0,185	-0,139	0,042
діаметр дійок	0,023	-0,302	-0,070	-0,100	0,075	0,186
Індекси вим'я: форми умовної величини	-0,333	0,067	0,018	-	-	0,200
формату	0,233	0,037	0,046	-	-	0,104
відносного розміру	0,403	-0,205	0,034	-	-	-0,104
відносної величини	0,111	0,074	0,074	-	-	0,074
	0,288	0,215	-0,040	-	-	0,202

Досить консолідовані за морфологічними особливостями вим'я корів ліній Монарха 18965, Фрема 17291 та Кевеліе 1620273. До недостатньо консолідованих віднесено лінію Вала 4930 (-0,302...0,215) та Ярого 800 (-0,179...0,123), про що свідчать низькі та від'ємні коефіцієнти фенотипної консолідації. Так для лінії Вала 4930 характерні найнижчі з усіх досліджуваних груп коефіцієнти фенотипної консолідації промірів висоти від підлоги до дна вим'я, довжини і глибини вим'я, діаметра дійок, індексів формату вим'я та його умовної величини. Первісткам лінії Ярого 800 притаманні найнижчі з досліджуваних груп показники консолідації ознак ширини і обхвату вим'я та довжини дійок.

Висновки. Сила впливу лінії чи спорідненої групи на фенотипну мінливість морфологічних особливостей вим'я первісток української червоної молочної породи певною мірою визначається впливом паратипних чинників. За погіршення умов їхнього вирощування і годівлі відмічено зниження сили впливу лінії чи спорідненої групи на більшість промірів вим'я первісток та підвищення – на більшість індексів вим'я.

Встановлено значний рівень міжгрупової диференціації та специфічності корів досліджуваних ліній за їхніми морфологічними особливостями вим'я. Найвищими показниками більшості промірів та індексів вим'я вирізняються первістки лінії Вала 4930. Більшості первісток аналізованих ліній притаманна ванноподібна форма вим'я.

Переважає частині генеалогічних груп притаманний істотний рівень співвідносно мінливості надою з морфологічними особливостями вим'я первісток. Найтісніший і у більшості випадків високостовірний кореляційний зв'язок між цими ознаками відмічено у корів лінії Монарха 18965, а найнижчий та переважно недостовірний – у тварин лінії Фрема 17291.

Групи корів різних ліній характеризуються неоднаковим рівнем фенотипної консолідованості за морфологічними особливостями вим'я. Найвищий рівень консолідованості відмічено у корів спорідненої групи Банко 19665.

1. Белошицкий В.М., Каминская А.А. Морфофункциональные особенности вымени коров различного происхождения // Молочно-мясное скотоводство. – К.: Урожай, 1990. – Вып. 76. – С. 64–67.

2. Боев М.М., Бибилова Э.И., Кольшикина Н.С. Селекция симментальского скота по молочной продуктивности. – М.: Агропромиздат, 1987. – 174 с.

3. Боровиков В. STATISTICA: искусство анализа данных на компьютере. Для профессионалов. – СПб: Питер, 2001. – 656 с.

4. Винничук Д.Т., Аркуша Н.С., Мельниченко І.С. Селекция корів за морфологічними і фізіологічними ознаками вим'я // Племінна справа і біологія розмноження сільськогосподарських тварин. – К.: Урожай, 1973. – Вип. 3. – С. 21–25.

5. Оценка вымени и молокоотдачи коров молочных и молочно-мясных пород. Методические материалы. – М.: Колос, 1970. – 39 с.

6. Оценка и отбор коров по пригодности к промышленной технологии производства молока / Ф.Л. Гарькавый, А.П. Солдатов, В.М. Стародубцев, Э.К. Бороздин, К.В. Клиберг, А.И. Ивашура, В.М. Гукежев, Г.Я. Зимин, Д.Т. Винничук, Г.П. Котенджи, В.А. Шостак – М., 1985. – 28 с.

7. Оценка и отбор коров сибирского черно-пестрого скота по их пригодности к машинному доению: Рекомендации. – Новосибирск, 1985. – 36 с.

8. Полупан Ю.П. Оценка степени фенотипической консолидации генеалогических групп животных // Зоотехния. – 1996. – № 10. – С. 13–15.

9. Полупан Ю.П., Коваль Т.П. Зв'язок морфологічних особливостей вим'я корів червоної молочної худоби з їхньою молочною продуктивністю // Вісн. аграр. науки. – 2006. – № 11. – С. 49–52.

10. Рузский С.А., Сергеев С.А. Отбор коров для машинного доения. – М.: Колос, 1969. – 127 с.

11. Спивак М.Г., Григорьев Ю.Н., Дедов М.Д. Современные методы селекции молочного и молочно-мясного скота. – М.: Россельхозиздат, 1979. – 239 с.

12. Стародубцев В., Захаров В. Селекция чёрно-пестрого скота по форме вымени // Животноводство. – 1981. – № 9. – С. 35–37.

13. Указания по оценке вымени и молокоотдачи коров бурой латвийской породы. – Рига, 1966. – 45 с.

ВЛИЯНИЕ ЛИНИЙ И РОДСТВЕННЫХ ГРУПП НА МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВЫМЕНИ КОРОВ УКРАИНСКОЙ КРАСНОЙ МОЛОЧНОЙ ПОРОДЫ. Коваль Т.П., Полупан Ю.П.

Путём дисперсионного, статистического и корреляционного анализа установлен значительный уровень межгрупповой дифференциации и специфичности, установлена существенная вариабельность коэффициентов фенотипической консолидации коров основных линий украинской красной молочной породы по морфологическим особенностям вымени.

Морфологические особенности вымени, линия, сила влияния, корреляция, фенотипическая консолидация

INFLUENCE OF LINES AND RELATED GROUPS ON MORPHOLOGICAL FEATURES OF UDDER OF COWS OF THE UKRAINIAN RED DAIRY BREED. Koval T.P., Polupan Yu.P.

By the dispersive, statistical and correlation analysis the significant level of intergroup differentiation and specificity is established, essential variability coefficients phenotypic consolidation of cows of the basic lines Ukrainian red dairy breed on morphological features of udder is found out.

Morphological features of an udder, line, force of influence, correlation, phenotypic consolidation

УДК 638.124.227

А.Ф. КОНДРЮК, Н.О. ЯКУБАШ

Інститут розведення і генетики тварин УААН

ОЦІНКА ЗИМОСТІЙКОСТІ ТА ПРОДУКТИВНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОРОДИ БДЖІЛ РІЗНОЇ СЕЛЕКЦІЇ

Установлено закономірності впливу генотипу маток на показники зимостійкості, весняного розвитку та медової продуктивності бджолиних сімей української степової породи.

Бджільництво, порода, селекція, матка, продуктивність

Селекційна робота має важливе значення для збільшення продуктивності, підвищення зимостійкості та інших корисних ознак бджіл [4, 7]. Проведення селекційної роботи забезпечується створенням спеціалізованих з виведенням племінних маток бджолорозплідників та племінних пасік [3].

За даними деяких авторів [2], основне завдання селекційної роботи в бджільництві – поліпшувати якість та продуктивність бджолиних сімей і в комплексі заходів забезпечувати репродукцію та збереження племінного матеріалу, створювати високопродуктивні популяції бджіл.

© А.Ф. Кондрюк, Н.О. Якубаш, 2008

Розведення і генетика тварин. 2008. Вип. 42.

На всіх етапах цієї роботи бджолиним сім'ям створюють умови, за яких вони проявляють високу продуктивність. При цьому основна увага на пасіці, як правило, зосереджується на поліпшенні якості бджолиних маток.

Генетичною основою бджільництва в Україні є українська степова порода бджіл – одна з найбільш продуктивних, адаптованих до умов навколишнього середовища [4]. Нині не викликає сумніву те, що навіть у межах однієї породи є групи бджолиних сімей, які суттєво відрізняються за деякими селекційними ознаками та продуктивністю від породних стандартів.

Враховуючи вищевикладені обставини, а також той факт, що кормова база більшості районів України є різноманітною і нестабільною, слід поліпшувати роботу з бджолами товарних пасік індивідуальною селекцією та розмноженням перспективних ліній.

Метою нашого дослідження було вивчення впливу бджолиних маток різної селекції на зимостійкість, розвиток і продуктивність бджолиних сімей.

Матеріал і методика досліджень. Дослідження проведено в 2006 р. на пасіці господарства "Староушицький" Кам'янець-Подільського району Хмельницької області.

У досліджах використовували чистопородних маток української породи внутрішньопородного типу "Хмельницький" [5] та харківської популяції [6], а також маток місцевої популяції.

Згідно з планом досліджень передбачалось:

- вивчити екстер'єрні показники бджіл внутрішньопородного типу "Хмельницький", харківської та місцевої популяцій;
- проаналізувати стан бджолиних сімей у період весняного нарощування;
- вивчити залежність продуктивності бджолиних сімей від якості бджолиних маток;
- визначити на основі матеріалів досліджень ефективність використання бджіл у господарствах.

Для проведення досліджень було сформовано три групи бджолиних сімей – контрольну і дві дослідні. Число та оцінку якості маток, використаних у досліджах, наведено в табл. 1.